

Небезпечний кровосос

У розпалі літо. Тисячі городян виїждять на природу. Відпочиваючи в лісі, на дачі чи присадибній ділянці, мимоволі звертаєш увагу на докучливих комах-кровососів і кліщів. Проте найнебезпечніші для людини укуси саме останніх. Як уникнути зустрічі з ними, на прохання оглядача Сергія Дубровіна розповідає завідувачка лабораторії особливо небезпечних інфекцій відділу дослідження біологічних факторів Державної установи «Київський обласний лабораторний центр Держсанепідемслужби України» Наталія КОМАРЕНКО:

56

– З-поміж великого видового розмаїття кліщів особливо небезпечні іксодові кліщі, з якими найчастіше зустрічається людина. Останніми роками їх поширення спостерігається й на присадибних ділянках. На території Київської області трапляються три види іксодових кліщів, які становлять потенційну загрозу для людей і тварин через здатність переносити збудників низки небезпечних інфекцій, зберігаючи їх у своєму організмі впродовж усього життя.

Піки активності кліщів зазвичай припадають на весну (кінець квітня-травень) та осінь (вересень-початок жовтня). Під час спекотного та сухого літа активність кліщів значно зменшується. Проте вже протягом кількох років в умовах аномально теплих зим окремих особин кліщів виявляють навіть у лютому.

Переважна більшість іксодових кліщів пасивно очікує свої «жертви», сидючи на рослинах (трава, невисокі гілки кущів або низькорослих дерев), інколи підіймаючись на висоту до одного метра.

Харчування кров'ю – необхідна умова їхнього розвитку та розмноження. На кожній фазі розвитку кліщі харчуються лише раз, вживаючи значну кількість крові. Іксодовим кліщам притаманне багатоденне харчування, яке може тривати 15–20 днів.

Вгодовані самиці відкладають до 2000 яєць, які досить довго зберігаються до настання сприятливих умов. Крім того, личинки, німфи та імаго здатні тривалий час голодувати. У такому разі цикл розвитку пролонгується до 3 років.

Укус кліща, який виділяє анестезуючу речовину, безболісний. У місці присмокування ектопаразита руйнуються дрібні кровоносні судини. Навколо хоботка внаслідок виділення ектопаразитом порції травної слини формується некроз і виникає запалення.

Особливо небезпечні для людини хвороби, переносником яких є ця потвора: туляремія, іксодовий кліщовий бореліоз (або хвороба Лайма), Ку-гарячка, кліщовий вірусний енцефаліт, анаплазмоз, ерліхіоз, піроплазмоз тощо. Слід знати харак-

терні симптоми цих хвороб і ту безпеку, яку вони становлять.

Туляремія ще в недалекому минулому була однією з найпоширеніших і особливо небезпечних інфекцій на теренах України. Її симптоми схожі на симптоми нелетальної форми чуми. Інакше кажучи, туляремія може проявлятися в бубонній, шкіряній, кишковій та легеневій формах. Потрапляння збудників туляремії в кров'яне русло та їх розмноження в ньому призводять до загальної інтоксикації організму, наслідки якої найчастіше проявляються у вигляді функціональних порушень серцево-судинної системи. Інколи туляремія може мати хронічний перебіг і здатна давати рецидиви, які повторюються навіть через 15–20 років після первинного зараження.

Зараження людей відбувається внаслідок укусу інфікованими кровососними членистоногими (комарами, кліщами, гедзями); вживання заражених збудником харчових продуктів і води; контакту з хворими або загиблими мишоподібними гризунами й зайцями; роздавлювання на шкірі інфікованої комахи або попадання збудника в око; вдихання аерозолів, які утворюються в результаті переробки зерна й коренеплодів, перекидання сіна чи соломи, контамінованих виділеннями хворих гризунів.

Іксодовий кліщовий бореліоз (або хвороба Лайма, чи Лайм-бореліоз) – нині найпоширеніша інфекція в країнах Європи та Південної Америки. Збудником є спірохета – борелія. Це порівняно «молода» для нашої держави інфекція, офіційна реєстрація якої розпочалася 2000 року. Нині показники захворюваності на цю інфекційну хворобу, скажімо, в Київській області децю перевищують показники по Україні. Неблагополучні щодо хвороби Лайма населені пункти виявлено в усіх адміністративно-територіальних одиницях Київщини.

Хвороба Лайма має поетапний перебіг. Стадія ранніх локалізованих уражень починається з 3-го по 30-й день після присмокування кліща. Друга стадія – за кілька тижнів, а то й кілька місяців після виникнення мігруючої еритеми й визначається як стадія дисемінації борелій із первинного вогнища. Цій стадії притаманні

прояви органних уражень, насамперед неврологічних та кардіологічних. На третій стадії, яка розвивається за кілька місяців чи навіть кілька років після інфікування, виникають ураження суглобів і нервової системи. Одним із різновидів проявів ураження нервової системи є синдром енцефаліту.

Ку-гарячка має гострі та хронічні форми, хоча в багатьох випадках перебіг хвороби безсимптомний. Підтвердити діагноз можна лише в умовах лабораторії. Для гострої форми Ку-гарячки зазвичай характерні гриппоподібні ознаки або атипові пневмонії. Але можуть спостерігатися й різноманітні прояви, коли клінічна картина нагадує будь-яку інфекційну хворобу, що ускладнює діагностику. Хронічні форми Ку-гарячки можуть спричинити ендокардит. Можуть також виникати артеріальні аневризми, кісткові ураження, псевдопухлини легень, гепатити, шкірні, кістково-м'язові, ниркові й плацентарні ураження під час вагітності, які супроводжуються викиднями.

Зараження людини внаслідок укусу кліща – явище нечасте. Зазвичай інфікування відбувається аерогенним шляхом під час догляду за тваринами, раніше укушеними інфікованими кліщами. Збудник виділяється з продуктами життєдіяльності тварин.

Кліщовий вірусний енцефаліт (або кліщовий енцефаліт) нині становить серйозну проблему для України, адже ензоотичні території є у 18 областях та Автономній Республіці Крим.

Кліщовий енцефаліт пов'язується зі збудниками цього захворювання далекосхідного, сибірського та європейського підтипів. Для України характерним є європейський підтип вірусу кліщового енцефаліту. Інфекції, спричинені європейськими штамми, відрізняються тим, що зазвичай мають двофазний перебіг: після короткого інкубаційного періоду (найчастіше триває 7–14 днів) настає перша фаза, для якої властиві нехарактерні гриппоподібні захворювання тривалістю 2–4 дні (діапазон 1–8 днів) із лихоманкою, нездужанням, головним болем, міалгіями, шлунково-кишковими розладами тощо. Другий етап кліщового енцефаліту характеризується чотирма клінічни-

ми ознаками різного ступеня тяжкості (менінгіт, менінгоенцефаліт, менінгоенцефаломієліт або менінгоенцефалорадикуліт) та появою специфічних антитіл у сироватці крові та цереброспінальній рідині. У переважній більшості хворих цього часу спостерігаються підвищення температури та сильний головний біль. І саме з цими ознаками хвороби зазвичай звертаються по медичну допомогу. Летальність у дорослих хворих на кліщовий енцефаліт становить менш як 2%.

Звісно, вберегтися від укусів кліща майже неможливо, але, дотримуючись кількох правил, можна зменшити ризик нападу цього небезпечного кровососа.

Відвідуючи місця, де можливий напад кліщів, слід вдягати світлий одяг, що закриває руки й ноги та має манжети, які щільно прилягають до тіла. Щогодини проводити само- або взаємоогляд, використовувати репеленти – речовини, що відлякують кліщів і які можна придбати в аптеці.

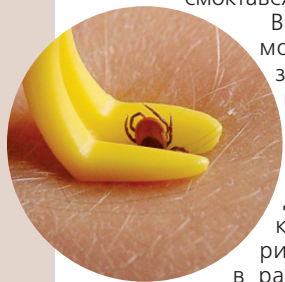
Для зменшення кількості кліщів на присадибних ділянках необхідно вчасно скошувати траву, обрізати густі кущі.

Що робити, коли кліщ уже присмоктався до тіла?

Видалити кліща можна самостійно за допомогою пінцета чи пальцями. Це треба робити в гумових або латексних медичних рукавичках, що зменшить ризик інфікування в разі роздавлювання ектопаразита та виливу його рідини. Кліща слід захопити найближче до хоботка, трішки розхитати й обережно витягнути. Місце укусу обробити йодом або 70-градусним спиртом. Звісно, в таких випадках надійніше звернутися по допомогу в медичні заклади.

Застосування народних методів, зокрема змащування олією, може бути ефективним, якщо від моменту присмокування паразита минуло не більш як 30–40 хвилин. Адже після укусу кліщ починає виділяти речовину, яка має «цементувальні» властивості. Вона розподіляється навколо хоботка й застигає, міцно утримуючи кліща в тілі людини чи тварини. Аби кліщ зміг вилізти самотужки, необхідно, щоб він не встиг надійно закріпитися.

Слід знати: навіть якщо кліщ виявиться інфікованим патогенними мікроорганізмами, то необов'язково відбудеться зараження людини. Для інфікування збудник має потрапити до організму в певній критичній кількості. Аби уникнути зайвого лікування, через 10–14 днів після укусу доцільно обстежитися й залежно від результатів лабораторних досліджень визначитись, чи воно потрібне, а якщо – так, то яке саме.

Отруйні змії.

Щоб зустріч не завершилася трагічно

Рік у рік людина дедалі більше втручається в дику природу: осушує болота, вирубує ліси, освоює цілину, позбавляючи тим самим тварин, які мешкають там, зокрема й змій, природних умов проживання. Звірі змушені пристосовуватися до пресингу з боку людей, і нерідко селяться поруч з ними. І хоча інстинкт змушує братів наших менших ховатися від очей людини, іноді таких зустрічей не уникнути. Як поводитися з небезпечними створіннями, яких запобіжних заходів уживати, розповідає зоолог Кирило СУЛИМА.

– Кирило Костянтиновичу, які види отруйних змій живуть в Україні і чи можна відрізнити отруйну змію від неотруйної?

– На теренах нашої країни поширені чотири види отруйних змій: гадюка звичайна, степова гадюка, гадюка Нікольського і звичайна мідянка. Остання для людини не є небезпечною.

Гадюки мають своєрідне забарвлення: чорний зигзагоподібний малюнок на спині, іноді насичений чорний колір усього тіла (гадюка Нікольського і окремі особини звичайної гадюки). Також варто зазначити їх невеликі розміри (дорослі особини – близько 60 см) і потайний спосіб життя, пристосований до лісових боліт. Неотруйні вужі, навпаки, мають досить великі розміри, часто понад метр, і характерні жовті або білі «вушка» – малюнок на задній частині голови, який іноді виражений слабко. Вужі останнім часом стали масовими тваринами, досить часто їх можна зустріти навіть поблизу людського житла та у мегаполісах. Незважаючи на виразні відмінності цих плазунів, усе-таки не варто ставити діагноз отруйності чи неотруйності зустрінутої змії, бо сам спостерігач може перебувати в стані шоку від побаченого і не помітити важливих деталей. Тому, якщо ви не маєте спеціальних знань та досвіду поводження зі зміями, будь-яку з них, на котру натрапите, рекомендуємо вважати отруйною та діяти у відповідний спосіб.

– Як поводитися, натрапивши на змію?

– Зустрівши змію, просто обійдіть її. Категорично забороняється намагатися вбити плазуна. По-перше, вбивство змії – це негуманно, адже тварини ці дуже корисні для людини, у них є серце і кров, і біль вони відчувають так само, як ми з вами. По-друге, спроби вбивства змій – причина більшості випадків укусів, вони чудово переживають по палиці (це зазвичай основне знаряддя вбивства змій) і кусають за руку, до того ж у небезпечній для їхнього життя ситуації змії дуже прудкі. Зустріч людини з цими плазунами закінчується трагічно, як правило, для останніх, через що вони зазвичай намагаються втекти й сховатися і самі ніколи не нападають. Якщо ви виявили змію на своїй ділянці, її треба акуратно перемістити на бажану для вас відстань, намагаючись не завдати болю, щоб уникнути агресії з її боку. Можна акуратно накрити плазуна пластиковою або неважливою металеву емністю, потім підсунути під низ фанеру або картон, ізолювавши в такий спосіб його всередині, а потім випустити якнайдалі. Будьте впевнені, змія не повернеться, якщо на ділянці не водяться у великій кількості гризуни або земноводні. Всі дії варто робити дуже спокійно, не панікуючи, інакше ризик бути укушеним зростає в рази!

– У яких ситуаціях змії кусають людей і як уберегтися від укусу?

– Основною причиною укусів є безпосередній контакт зі змією, ініційований людиною (спроби вбивства, неправильне визначення виду змії). Також це випадки, коли людина ненавмисно наступає на плазуна. Отже, вирушаючи до місця ймовірного проживання змій (ліс, болота, заплави річок), треба вдягати закриті щільне взуття і довгі брюки – жоден із видів наших отруйних змій не спроможний прокусити взуття, штани та кож завадять укусу.

– Якщо змія все-таки вкусила?..

– Насамперед треба заспокоїтись, адже укушені люди завжди відчувають сильний стрес. Потім варто зняти із себе всі прикраси (браслети, каблучки) і годинник, бо вони передавлять судини при набряку, який неминуче почнеться. Можна спробувати відсмоктати кров з отрутою з місця укусу, це знизить концентрацію токсичних речовин у крові, але робити так можна лише за цілковитої впевненості в тому, що пошкодження у порожнині рота не має! Отрута викликає алергічну реакцію, тому не зайвим буде вжити антигістамінний засіб. Також не завадить вживання сорбентів (наприклад, активоване вугілля або ентеросгель). Категорично заборонено робити розрізи або припікати місце укусу, а також накладати джгут! У жодному разі не можна вживати алкоголь, необхідно пити воду або чай. І найголовніше – треба негайно дістатися до лікарні швидкої допомоги або найближчого медпункту, де лікарі нададуть кваліфіковану допомогу.

Бесіду вів Сергій ДУБРОВІН.